

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

I.B. КОСТЕНОК,
к.е.н., президент ЗАТ «Технологічний парк «Вуглемаш»,
Я.В. ХОМЕНКО,
д.е.н., завкафедрою зовнішньоекономічної діяльності підприємств ДонНТУ

Проблеми та перспективи застосування іноземного капіталу до інноваційного розвитку регіонів України

У статті досліджено проблему іноземного інвестування інноваційного розвитку регіонів України, опрацьовано нормативно-правове забезпечення цього процесу, запропоновано низку заходів зі стимулювання участі іноземних інвесторів в інноваційній діяльності вітчизняних підприємств.

В статье исследована проблема иностранного инвестирования инновационного развития регионов Украины, рассмотрено нормативно-правовое обеспечение этого процесса, предложен ряд мероприятий по стимулированию участия иностранных инвесторов в инновационной деятельности отечественных предприятий.

In the article the problem of foreign direct investment attraction to Ukrainian regions innovation development is investigated, the currently in force legislation is investigated, the range of activities to stimulate the foreign investors participation in innovation development of domestic enterprises is proposed.

Постановка проблеми. В сучасному світі «міжнародна вага» держави визначається не стільки наявністю тих або інших виробничих ресурсів, скільки її інноваційними можливостями та вмінням ефективно їх використовувати. Із загостренням на світовому і національному ринках конкуренції та прискоренням з цієї причини науково-технічного прогресу для більшості підприємств інноваційна діяльність стає

об'єктом підвищеної уваги, каталізатором розвитку економіки й надійною гарантією високоефективного бізнесу. Важливе значення інноваційного фактору для прийняття інвестиційних рішень підтверджує і зацікавленість інвесторів територіями, які мають технологічні переваги та значний науково-технічний потенціал розвитку.

Без досягнення галузевими технологіями певного рівня якості Україні ніколи не досягти високої конкурентоспроможності на світовому ринку. Державі потрібно оптимізувати рівень витрат на науку, освіту, науково-дослідні роботи, забезпечити реалістичний вибір пріоритетних напрямків інноваційної діяльності та уважно ставитися до їх фінансування.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Питаннями розвитку й стимулювання науково-технічної та інноваційної діяльності займаються такі науковці і фахівці-практики, як В. Нежиборець [1], В. Соловійов, О. Казьмина [2], В. Будкін [3], М. Барановська [4], О. Жихор [5]. Проте аналіз результатів їх досліджень свідчить, що існує багато фактів, які держава враховує не у повному обсязі при проведенні політики інвестиційно-інноваційного розвитку.

Підхід до побудови інноваційної моделі розвитку в Україні та її регіонах має відрізнятися не лише особливою увагою до створення, накопичення нової інформації, удосконалення засобів її обробки й підвищення ефективності використання. Водночас варто враховувати і те, що на темпи економічного

розвитку впливають потенціал попередніх поколінь, рівень їхньої освіти, таланту, інтелектуальні й творчі можливості.

Особливого ставлення заслуговує фінансування інноваційного розвитку регіонів України з боку іноземних інвесторів, оскільки саме їх інвестиції віддзеркалюють рівень привабливості території та перспективи розвитку високоефективного бізнесу.

Мета статті. У зв'язку з вищезазначенним мета статті полягає у дослідженні проблеми іноземного інвестування інноваційного розвитку регіонів України та виробленні рекомендацій щодо активізації цього процесу. Поставлена мета обумовила вирішення таких завдань:

- визначити особливості процесу фінансування інноваційного розвитку іноземними інвесторами;
- дослідити стан нормативно-правового забезпечення інноваційної діяльності в Україні;
- запропонувати заходи зі стимулювання участі іноземних інвесторів в інноваційному розвитку регіонів.

Виклад основного матеріалу. Для визначення ступеню залученості іноземних інвесторів до інноваційного розвитку регіонів України доцільно звернути увагу на частку іноземних інвестицій у загальному обсязі фінансування інновацій. У табл. 1 наведені джерела фінансування інновацій за регіонами України у 2009 році. Ці данні свідчать, що найбільше за обсягом фінансування йде з власних коштів підприємств майже за усіма регіонами України. Лише в Івано-Франківській, Волинській та Хмельницькій областях інноваційний розвиток фінансувався за рахунок іноземних інвесторів. Значне місце у загальному обсязі фінансування займають кредити. Так, у Вінницькій, Полтавській, Хмельницькій, Чернігівській та Чернівецькій областях у 2009 році їх частка становила понад 30% від загального обсягу фінансування. У 2009 році іноземні інвестиції також надійшли до інноваційного сектору Луганської, Рівненської та Чернівецької областей.

У табл. 2 наведена динаміка іноземного інвестування інноваційного розвитку регіонів України. Відповідно до даних таблиці лише у 2008 році спостерігалося зменшення привату капіталу до інноваційної сфери. Серед регіонів кожного року були області, де мало місце скорочення обсягів інвестування. Можна побачити і те, що регіони – лідери із залученням іноземних інвестицій змінювалися щорічно.

Так, у 2004 році найбільші іноземні інвестиції надійшли до Харківської області, у 2005 році лідером за цим показником була Дніпропетровська область, у 2006 та 2007 роках перше місце посіла Чернігівська, а у 2008 році найбільші за обсягом інвестиції надійшли на фінансування інноваційного розвитку м. Києва, у 2009 році лідером була Хмельницька область.

Найвищий темп приросту іноземних інвестицій до інноваційної сфери України спостерігався у 2009 році і був забезпечений завдяки значному обсягу іноземних інвестицій, що надійшли до Івано-Франківської та Хмельницької областей. Зменшення активності іноземних інвесторів спостерігалося у 2008 році. В цьому році лише у Києві зросли інвестиції на ін-

новаційний розвиток, решта регіонів або не отримали їх взагалі, або отримали менші обсяги, ніж у попередньому році.

Коливання темпів приросту інвестицій свідчать про несистематичність фінансування іноземними інвесторами інноваційного розвитку регіонів України. В табл. 2 наведений відсотковий розподіл інвестицій, який теж підтверджує відсутність сталості їх надходження і демонструє полярність інвестиційної привабливості регіонів України. Зокрема, іноземні інвестиції, що були залучені до інноваційного розвитку Вінницької області протягом 2004–2009 років, становлять менш ніж 0,1% від загального обсягу ПІІ в інноваційній сфері. Незначні інвестиції спостерігалися у Житомирській, Запорізькій, Чернівецькій областях та м. Севастополі. Тим часом м. Києву, Луганській, Дніпропетровській, Івано-Франківській областям належить істотний відсоток загального обсягу інвестицій. Але навіть і вони не відчули певної стабільності в їх припливі.

Помітно відчувалися коливання частки, яку займає область у загальному обсязі ПІІ, в Автономній Республіці Крим (від 10,7% у 2005 році до 0,1% у 2009 році), Івано-Франківській (від 3,8% у 2006 році до 27,8% у 2009 році) та Чернігівській областях (від 42,3% у 2007 році до 0,1% у 2009 році). Позначилися і області, які були здатні залучити іноземні інвестиції лише протягом одного року. До них належать Запорізька, Дніпропетровська, Миколаївська, Херсонська, Хмельницька та Черкаська області. Відносно стабільно є частка у загальному обсязі інвестицій Сумської та Харківської областей. Слід звернути увагу на те, що частка Донецької області, одного з найбільш промислово розвинених регіонів України, у загальному обсязі іноземних інвестицій виявилася дуже незначною. Так, у 2004 році вона становила менш ніж 0,1%, у 2005 році – 3,1%, у 2006 та 2007 роках ця частка знов була менш ніж 0,1% і у 2009 році вона зросла до 1%.

Проведений аналіз свідчить про відсутність певної зацікавленості іноземних інвесторів у фінансуванні інноваційного розвитку регіонів України. Особливістю цього процесу є суттєві регіональні розбіжності, які виявилися у занадто великій концентрації іноземного капіталу в великих містах та прилеглих територіях. Такий територіальний розподіл іноземних інвестицій, їх обсяги в окремих регіонах залежать, в першу чергу, від порівняльних переваг тієї або іншої території й наявності основних факторів виробництва високого рівня якості. Конкурентні переваги регіонів, що пов'язані з їх науково-технічним потенціалом та інвестиційною інфраструктурою, поки що на другому місці. Все це висвітлює слабку позицію України в системі міжнародного розподілу праці, її вузькопрофесійну специалізацію і потребу посилення регулюючої ролі держави у сфері іноземного інвестування інноваційного розвитку.

Створення належних умов для ефективного інвестування в межах окремих регіонів сприятиме цілеспрямованому залученню й використанню інвестиційних ресурсів, їх раціональному розподілу, забезпеченням відповідного рівня інвестиційної привабливості території, посилює конкурентні позиції останньої в межах як національної, так і світової економіки. Виходячи з

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Таблиця 1. Розподіл обсягу фінансування інноваційної діяльності за джерелами у 2009 році, тис. грн.

	Усього	У тому числі за рахунок коштів								
		власних	державного бюджету	місцевих бюджетів	позабюджетних фондів	вітчизняних інвесторів	іноземних інвесторів	кредитів	у т.ч. на пільг. умовах	інших джерел
Україна	7949907,9	5169379,5	127020,3	7422,9	1661,8	31022,8	1512897,6	941560,7	5916,1	158942,3
Автономна Республіка Крим	129829,5	101700,2	–	–	–	228,4	3191,0	–	24709,9	
Вінницька	336997,4	230715,9	108,0	–	–	–	106173,5	–	–	
Волинська	454934,5	110954,6	–	–	–	335574,6	8405,3	–	–	
Дніпропетровська	1212933,8	1084818,2	39354,4	–	–	167,6	–	88122,7	5915,3	470,9
Донецька	798053,4	723390,7	–	–	–	15105,0	15105,0	44452,7	–	–
Житомирська	44674,3	43777,0	145,0	99,0	–	–	–	653,3	–	–
Закарпатська	39317,3	39288,4	–	–	–	–	–	28,9	–	–
Запорізька	163878	160788,5	2465,7	–	–	–	–	623,8	–	–
Івано-Франківська	484542,9	30204,7	3647,3	1125,8	–	–	421168,9	28396,2	–	–
Київська	155218,6	134881,6	350,0	–	–	–	–	19987,0	–	–
Кіровоградська	50661,8	44694,7	2607,5	–	–	–	–	3359,6	–	–
Луганська	111093,5	74529,3	–	–	–	7956,2	11286,7	17321,3	–	–
Львівська	211070,7	196764,5	4025,5	344,5	–	2132,2	260,3	7543,7	–	–
Миколаївська	426311,0	418133,5	2698,1	5479,4	–	–	–	–	–	–
Одеська	189708,3	163301,5	1038,4	–	–	–	14303,4	3663,5	–	7428,5
Полтавська	133105,4	90601,2	1181,7	123,9	–	–	–	41198,6	–	–
Рівненська	21185,3	11209,5	1400,0	–	–	–	7376,8	1199,0	–	–
Сумська	72448,9	70352,3	300,0	–	–	38,3	932,4	825,9	–	–
Тернопільська	48679,6	46888,5	598,0	–	–	572,8	77,3	543,0	–	–
Харківська	439625,8	403572,4	29347,1	–	1661,8	3255,0	1593,5	196,0	–	–
Херсонська	90048,2	81374,2	–	–	–	–	–	8674,0	–	–
Хмельницька	1086021,6	12863,6	–	99,0	–	–	606866,0	466193,0	–	–
Черкаська	68835,6	68087,6	748,0	–	–	–	–	–	–	–
Чернівецька	48146,7	15589,1	–	151,3	–	–	12328,2	20078,1	–	–
Чернігівська	156776,6	100392,2	8118,6	–	–	–	1892,8	46373,0	–	–
Київ	970915,4	705860,9	28887,0	–	–	1795,7	83654,2	24384,6	–	126333,0
Севастополь	4893,8	4644,7	–	–	–	–	249,1	–	–	–

Примітка. Складено за офіційними даними Держкомстату України [6, с. 203].

цього державну політику інноваційного розвитку потрібно формувати виключно з урахуванням інтересів регіонів.

Для вирішення завдань з оптимізації секторального та галузевого розподілу іноземних інвестицій необхідно, по-перше, чітко визначити та затвердити перелік пріоритетних галузей, які розвиваються за допомогою іноземного капіталу, галузей з обмеженим доступом та тих, де доступ забороняється зовсім.

По-друге, слід розглянути можливість формування регіональних інноваційних систем, які являють собою сукупність організацій приватного та державного секторів економіки, що проводять наукові дослідження, виробляють та реалізують високотехнологічну продукцію, здійснюють управління та фінансування інноваційної діяльності [9]. Їхня перевага полягає у тому, що вони постійно генерують нові ідеї та технології, забезпечуючи систематичне оновлення виробничих потужностей та створюючи основу для сталого зростання економіки.

Завдяки регіональним інноваційним системам можна посилити інтеграцію науки і виробництва. Потрібно лише

визначити нові ефективні форми взаємодії суб'єктів господарювання та науково-дослідних структур. Оскільки основними споживачами результатів науково-технічної діяльності є великі корпорації, найрезультативнішою формою виявляється їх кооперація з НДІ або безпосередній розвиток науки всередині корпоративних структур. До того ж вони можуть надати і краще ресурсне забезпечення для проведення наукових досліджень.

Останнім часом багато уваги приділяється проблемі формування галузевих інноваційних систем, ядром яких є окремі технологічні напрямки, сегменти ринку або галузі промисловості. Галузева інноваційна система може бути заснована на одній технології чи галузі знань або на сукупності технологій чи галузей. Її база формується за рахунок найважливіших технологічних інновацій, тобто тих, що мають високе комерційне значення.

Важливою частиною регіональної інноваційної системи є інституціональне середовище, тобто сукупність законодавчих актів, норм, правил, інструкцій, що визначають форми, методи

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Таблиця 2. Фінансування інноваційної діяльності іноземними інвесторами за регіонами України

	Загальний обсяг фінансування інноваційного розвитку регіонів іноземними інвесторами, тис. грн.						Частка регіонів у загальному обсязі фінансування, у відсотках					
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Україна	112431,0	157940,0	176200,0	321759,0	115382,0	1512898,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Автономна Республіка Крим	–	16884,0	15800,0	–	167,5	228,4	–	10,7	8,9	–	0,2	0,1
Вінницька	–	–	3570,0	78828,9	–	–	–	–	2,0	24,5	–	–
Волинська	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Дніпропетровська	2452,0	48887,0	–	–	–	–	2,2	30,9	–	–	–	–
Донецька	–	4919,9	–	–	–	15105,0	–	3,1	–	–	–	1,0
Житомирська	–	349,0	–	–	–	–	–	0,2	–	–	–	–
Закарпатська	4527,1	82,1	6778,0	19166,4	–	–	4,0	0,1	3,8	5,9	–	–
Запорізька	–	–	–	–	242,0	–	–	–	–	–	0,2	–
Івано-Франківська	6187,2	–	6730,0	–	16509,9	421169,0	5,5	–	3,8	–	14,3	27,8
Київська	11104,0	–	–	–	–	–	9,9	–	–	–	–	–
Кіровоградська	10068,0	3158,9	10897,0	27616,0	–	–	8,9	2,0	6,2	8,6	–	–
Луганська	–	20367,0	29600,0	25537,0	24885,2	11286,7	–	12,9	16,8	7,9	21,6	0,8
Львівська	–	–	456,9	1241,4	2,4	260,3	–	–	0,3	0,4	–	0,1
Миколаївська	–	–	–	–	1685,0	–	–	–	–	–	1,5	–
Одеська	–	–	18700,0	–	21540,6	14303,4	–	–	10,6	–	18,7	0,9
Полтавська	–	2699,6	1547,0	–	–	–	–	1,7	0,9	–	–	–
Рівненська	23214,7	–	–	–	–	7376,8	20,6	–	–	–	–	0,5
Сумська	1276,0	9084,9	3456,5	1130,0	1001,2	932,4	1,1	5,7	1,9	0,4	0,9	0,1
Тернопільська	–	123,7	–	8924,5	–	77,3	–	0,1	–	2,7	–	–
Харківська	34241,7	9873,0	1600,0	4718,9	309,8	1593,5	30,4	6,3	0,9	1,5	0,3	0,1
Херсонська	–	–	–	444,0	–	–	–	–	–	0,1	–	–
Хмельницька	–	–	–	–	–	606866,0	–	–	–	–	–	40,1
Черкаська	–	36693,0	–	–	–	–	–	23,2	–	–	–	–
Чернівецька	–	–	–	–	–	12328,2	–	–	–	–	–	0,8
Чернігівська	–	–	42330,0	136226,0	–	1892,8	–	–	24,0	42,3	–	0,1
м. Київ	19360,4	4818,7	34600,0	17849,4	49037,9	83654,2	17,2	3,0	19,6	5,5	42,5	5,5
м. Севастополь	–	–	134,6	76,5	–	249,1	–	–	0,1	0,1	–	–

Примітка. Складено за офіційними даними Держкомстату України [6, с. 201–203; 7, с. 214–215].

та інтенсивність взаємодії всіх суб'єктів регіонального ринку, залізничних інноваційної діяльності, – з іншими суб'єктами національної економіки. В Україні вже є деякі позитивні напрацювання в частині інституціонального забезпечення інноваційного розвитку. Так, відповідно до Указу Президента України від 19 липня 2005 року №1116/005 утворено Національну раду України з інвестицій та інновацій як дорадчий орган при Президентові України та Державне агентство України з інвестицій та розвитку як допоміжний орган, підпорядкований голові держави. Згідно з іншим Указом Президента від 19 липня 2005 року №1120/2005 Міністерство промислової політики України визначене як спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади із забезпечення реалізації державної інноваційної політики в сфері промисловості [10]. Згідно з указом до його управління передано і Українську державну інноваційну компанію.

Державну стратегію і тактику розвитку інноваційної діяльності визначають закони України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. №40–IV [11], «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 16 січня 2003 р. №433–IV [12], «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» від 12.01.2006 р. №3333–IV (зі змінами та доповненнями) [13] та «Про За-

гальнодержавну комплексну програму розвитку високих науково-технологій» від 09.04.2004 р. №1676–IV [14].

Нещодавно розроблено Державну цільову економічну програму «Створення в Україні інноваційної інфраструктури» на 2009–2013 роки. Її затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 14.05.2008 р. №447 [15]. Метою програми є створення в Україні інноваційної інфраструктури, здатної забезпечити підвищення конкурентоспроможності національної економіки та ефективне використання вітчизняного науково-технологічного потенціалу.

Дієвим механізмом стимулювання міжрегіонального науково-технічного співробітництва в межах державної політики інвестиційно-інноваційного розвитку є створення і функціонування технополісів і технопарків. На рівні окремих регіонів технополіс визначають як науково-виробничий полігалузевий комплекс, створений на основі поєднання інтересів суб'єктів господарської діяльності, орієнтований на експлуатацію місцевих ресурсів і працюючий у режимі самофінансування. Згідно з діючим законодавством технопарк розглядають як окрему юридичну особу або групу юридичних осіб, що діють відповідно до договору про спільну діяльність без створення юридичної особи та без об'єднання вкладів з метою створення організаційних зasad виконання проектів технологічних парків з вироб-

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

ничого впровадження наукових розробок, високих технологій та забезпечення промислового випуску конкурентоспроможної на світовому ринку продукції [13].

Законодавством України дозволено створювати лише технопарки. Правові засади їх існування визначають закони України «Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків» від 16.07.99 р. та «Про внесення змін до Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» та інших законів України» від 12.01.2006 р. [13]. В останньому передбачається, що з 2007 року у Державному бюджеті України має існувати спеціальна бюджетна програма «Державна підтримка діяльності технологічних парків». Відповідно до неї Держава буде підтримувати діяльність технологічних парків шляхом повного або часткового (до 50%) безвідсоткового кредитування їх проектів та повної або часткової компенсації відсотків, сплачуваних виконавцями проектів комерційним банкам та іншим фінансово-кредитним установам за кредитування цих проектів.

Оскільки система стимулювання наукових досліджень та інновацій з боку держави ще не відповідає вимогам ринкової економіки, створення й функціонування технологічних парків у регіонах дозволило б активізувати ці дослідження та сприяти впровадженню їх результатів у виробництво. Завдяки цим структурам можна прискорити технологічну перебудову підприємств, нарощувати випуск конкурентоспроможної продукції, раціонально використовувати природні ресурси території та розвивати її науково-промисловий потенціал. До стартових умов, що потрібні для їх ефективного функціонування, відносять [16]:

- а) концентрацію в межах компактної території вищих навчальних закладів, науково-дослідних і проектно-конструкторських організацій, а також промислових виробництв, потенційно здатних реалізувати результати НДР і НДДКР, використовуючи природно-ресурсний потенціал регіону;
- б) наявність розвиненої виробничої і соціальної інфраструктури чи можливості її створення;
- в) високу транспортну доступність території.

Висновки

Пріоритетними напрямами діяльності технологічних парків в Україні сьогодні визнані економічно і соціально зумовлені напрями науково-технічної та інноваційної діяльності технологічного парку, що відповідають визначенням законодавством науково-технічним та інноваційним пріоритетам і спрямовані на промислове виробництво конкурентоспроможної високотехнологічної та інноваційної продукції і насичення нею внутрішнього ринку та забезпечення експортного потенціалу держави [13].

Для підвищення ефективності діяльності технологічних парків в межах державної регіональної політики варто істотно поширити систему економічних стимулів науково-технічної діяльності. Зокрема, важливо передбачити на рівні законодавства економічні санкції, які припускали б відповідальність організацій – виконавців програм і проектів, за несвоєчасне і неякісне ви-

канання їхніх завдань, неефективне використання ресурсів чи використання їх не за цільовим призначенням.

Література

1. Нежиборець В. Інноваційна інфраструктура: проблеми, перспективи, рішення / В. Нежиборець // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2007. – №5. – С. 60–69.
2. Соловьев В.П. Принципы и механизмы формирования партнерств с целью решения задач инновационного развития экономики / В.П. Соловьев, Е.П. Казьмина // Наука та наукознавство. – 2008. – №3. – С. 39–51.
3. Будкін В. Зони високих технологій: світовий досвід та реалії України / В. Будкін // Економіка України. – 2008. – №10. – С. 68–74.
4. Барановская М.И. Привлечение иностранных инвестиций в сферу инновационных технологий / М.И. Барановская // Донецьк: Вісник Донецького національного технічного університету, Сер. В: Економіка і право, Вип. 1. – 2009. – С. 292–297.
5. Жихор О.Б. Типологія регіонів України за інноваційною проблемністю / О.Б. Жихор // Науковий вісник НЛТУ України. – Вип. 19. – 2009. – С. 117–123.
6. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: [стат. зб. / упоряд. І.В. Капачова]. – К.: Державний комітет статистики України, 2010. – 347 с.
7. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: [стат. зб. / упоряд. І.В. Капачова]. – К.: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України», 2006. – 362 с.
8. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: [стат. зб. / упоряд. І.В. Капачова]. – К.: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України», 2007. – 350 с.
9. Дынкин А. Траектория идей: исследования научно-технического прогресса / А. Дынкин, Н. Иванова, Л. Ночевкина // Мировая экономика и международные отношения. – 2006. – №4. – С. 27–34.
10. Денисюк В. Інноваційна активність національної економіки: вдосконалення методології, показники промислових підприємств, державна підтримка / В. Денисюк // Економіст. – 2005. – №8. – С. 45–49.
11. Закон України «Про інноваційну діяльність» (№40–IV від 04.07.2002 р.) // Урядовий кур'єр. – 2002. – №143 від 7 серпня. – С. 1–7.
12. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» (№433–IV від 16.01.2003 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №13. – С. 93.
13. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» та інших законів України» (№3333–IV від 12.01.2006 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – №22. – С. 182.
14. Закон України «Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукових технологій» (№1676–IV від 09.04.2004) // Офіційний вісник України. – 2004. – №18. – С. 1275.
15. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової економічної програми «Створення в Україні інноваційної інфраструктури» на 2009–2013 роки (№447 від 14.05.2008) // Урядовий кур'єр. – 2008. – 11 червня (№106). – С. 12.
16. Алесина Н. Проблемы и условия формирования региональных производственно-экономических структур / Н. Алесина // Экономика України. – 1997. – №3. – С. 56–62.